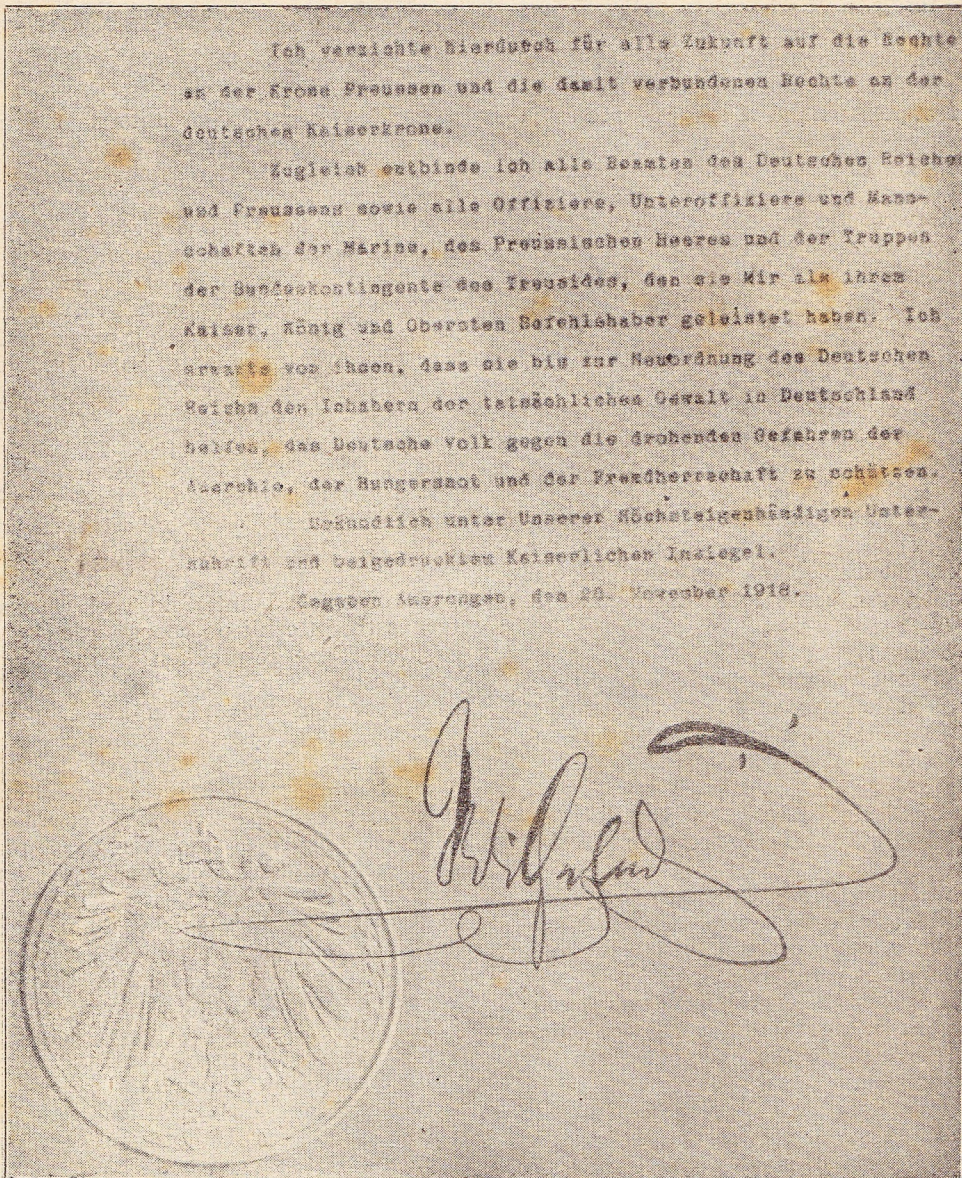

Oorkonde van den afstand van Keizer Wilhelm II van zijne rechten op den troon.

Shütz verliet alleen den trein en begaf zich naar maarschalk Foch, om dezen te vragen, wanneer hij de Duitsche gevolmachtigden wenschte te ontvangen.

«Om 9 uur», antwoordde de maarschalk. «Hier in mijn trein.»

De Duitschers ontbeten intusschen.

Om 9 uur begaven ze zich in den trein van Foch.

De Duitsche afvaardiging bestond uit Erzberger, staatssekretaris, voorzitter der afvaardiging; graaf Oberndorff, gevolmachtigd minister; generaal von Winterfeld, oud-militair attaché te Parijs, divisie-kommandant aan 't front, scheepskapitein Vanselow; kapitein Geyer, van 't voetvolk, kapitein Heldorff, ritmeester en nu tolk.

De gendarmen, die den trein van Foch bewaakten, bewezen de eer.

Generaal Weygand ontving de Duitschers in het bekende rijtuig; de tolk Laperche stond bij hem, evenals admiraal Hope.

Weygand wees de Duitschers hun plaats bij een tafel aan en ging dan Foch halen. Deze trad binnen in zijn ijzer-grijze uniform. Hij groette op militaire wijze. Allen gingen zitten. Even was het stil. Toen sprak Foch:

«Tot wie heb ik de eer mij te richten?»

Erzberger antwoordde in het Duitsch:

«De gevolmachtigden door de Duitsche regering gezonden.»

Hij reikte de geloofsbriefen over.

«Ik zal ze nazien», hernam de maarschalk.

Foch ging heen met Wemyss. Eenige minuten later was hij terug en vroeg :

« Wat is het doel van uw bezoek ? »

« Wij komen de voorstellen in ontvangst nemen van de geallieerde mogendheden om te komen tot een wapenstilstand te land, op zee en in de lucht », antwoordde Erzberger.

Voorstellen, zei Erzberger dus. Maar neen, dat was niet het woord. Voorwaarden moest het zijn.

En Foch antwoordde dan ook :

« Ik heb geen voorstellen te doen. »

Oberndorff, de gevolmachtigde minister, de diplomaat dus, begreep het verschil dadelijk en sprak :

« Als mijnheer de maarschalk het zoo verkiest, zouden wij kunnen zeggen, dat wij de voorwaarden komen vragen, waarop de geallieerden zouden toestemmen in een wapenstilstand. »

Foch wilde nog iets anders in het verzoek en hernam :

« Ik heb geen voorwaarden. »

Erzberger las dan de nota van president Wilson voor, luidend, dat maarschalk Foch gewettigd is de voorwaarden van een wapenstilstand mee te deelen.

Foch zei daarop :

« Vraagt gij om wapenstilstand? Zoo gij het vraagt, kan ik u de voorwaarden doen kennen. »

Oberndorff en Erzberger antwoordden dan, dat zij om een wapenstilstand verzochten.

Foch sprak :

« Ik zal u dus lezing doen geven van de voorwaarden, door de geallieerde regeeringen bepaald. »

Hij ging zitten en ieder volgde zijn voorbeeld.

Weygand las de voornaamste voorwaarden. Dat duurde lang, ongeveer een uur, want men moest het dokument vertalen.

Winterfeld scheen meer en meer verslagen, maar de burgerlijke afgevaardigden bleven onbekommerd. Allen hadden een exemplaar van het dokument voor zich.

Winterfeld antwoordde dan, dat de Deutsche regeering besloten is, de voorwaarden zoo spoedig mogelijk te bestudeeren, maar toch zou dit eenigen tijd vergen.

Hij verzocht intusschen uit menschelijkheid de vijandelijkheden te schorsen.

Foch zei hierop, dat hij slechts de mandataris was der geallieerde regeeringen. Deze hadden een tijd van 72 uur bepaald voor het weigeren of het aannemen. Maar buiten de regeeringen kon de maarschalk niet beslissen over een schorsing der vijandelijkheden.

Elf uur, Fransche tijd, werd bepaald als het uur, waarop de toegestane periode van 72 uur begon.

Erzberger vroeg toestemming om een radio naar zijn regeering te zenden.

Het bericht luidde als volgt :

« Wij hebben een eerste ontmoeting gehad met de geallieerde afgevaardigden. Op ons verzoek om een voorloopige schorsing der vijandelijkheden, antwoordde Foch met een formeele weigering. Men staat ons 72 uur tijd toe om te antwoorden. Kapitein Heldorff wordt naar Spa

gestuurd met de ons ter hand gestelde voorwaarden. Verzoek zijn reis naar Berlijn te bevorderen. »

En zoo werd de zitting geheven. Foch ging het eerst heen.

Heldorff vertrok per auto naar Spa. Aan de Deutsche voorposten werd hij op geweervuur onthaald, een gevolg der groote verwarring bij de Duitschers.

Hij liet met de witte vlag zwaaien, op den hoorn blazen, gaf andere seinen, maar er werd voort geschoten. Dat duurde heel den nacht. Pas in den morgen kon Heldorff zijn reis vervolgen.

De staf van Foch had dit vernomen en reeds een vliegtuig laten gereed maken, om door de lucht een officier naar Spa te zenden.

's Namiddags van 8 November had Winterfeld een onderhoud met Weygand en Hope. De generaal verborg den ernstigen toestand in het Deutsche leger en in zijn rijk niet. De revolutie woedde en, om het bolsjewisme te bestrijden, moest men Duitschland een deel van zijn leger en spoorwegmateriaal overlaten.

Zeker sprak Winterfeld veel waarheid, doch tevens trachtte hij de voorwaarden te doen verzachten. Deze gesprekken werden den 9en nog voortgezet.

Majoor van Bapst, van het Deutsche groot-hoofdkwartier, was dien ochtend ook aangekomen en steunde de beweringen van Winterfeld.

Hij beweerde, dat de revolutionairen, de spartakisten, geheel meester waren der bruggehoofden aan den Rijn en er dus geen treinen meer over de rivier konden. Het leger was versperd in België.

Majoor van Bapst zei tot taalman Laperche :

« Juist een jaar geleden zaten wij te Brest-Litowsk tegenover de Russen. Wij waren overwinnaars. Wij dikteerden een zegerijken vrede. « Het bolsjewisme is bij ons », zei mij eens een der Russische afgevaardigden. « Pas op, morgen zult gij het bij u hebben ».

Ik lachte hem uit bij het denkbeeld, dat bolsjewisme zelfs maar Duitschland zou kunnen bedreigen. Dat scheen monsterachtig, buitengewoon. Maar die bedreiging is bezig werkelijkheid te worden. Een jaar geleden, Brest-Litowsk, heden Rethondes ! Welk een ramp, welk een ontwrichting ! »

Den 9den deelden de Duitschers schriftelijk hun bezwaren mede over de voorwaarden van den wapenstilstand.

't Was dien dag, dat Willem II afstand deed.

Laten we eerst in 't kort de voorwaarden zelf meedeelen :

Onmiddellijke ontruiming van België, Frankrijk, Luxemburg en Elzas-Lotharingen.

Terugzending naar hun land, binnen de veertien dagen, van alle inwoners, gijzelaars, veroordeelden.

Inlevering van 5000 kanonnen, waarbij 2500 zware, 25.000 mitrailleurs, 3000 mijnwerpers, 1700 vliegtuigen (in 't bijzonder alle bombardeervliegtuigen voor den nacht).

Ontruiming van den linker-Rijnoever. De geallieerden zullen garnizoenen leggen te Mainz,

Coblentz en Keulen. Op den rechteroever wordt een neutrale zone van 10 km. bepaald.

Levering van 5000 lokomotieven, 150.000 wagons, 5000 vrachtauto's.

Teruggave der aangeslagen vaartuigen. Binnen de 48 uren moet het Duitsch opperbevel kennis geven van alle tijdmijnen en ladingen, van de vergiftigde bronnen en putten.

Recht van opeisching voor de geallieerden in al de te bezetten gebieden. Het onderhoud der troepen, behalve in Elzas-Lotharingen, zal ten koste van Duitschland zijn.

Onmiddellijke rapatriëring van de krijsgesvangenen, zonder wederkeerigheid.

Ontruiming door de Duitschers van Oostenrijk-Hongarije, Roemenië, Turkije en Rusland.

Schorsing van alle opeischingen in Turkije en Rusland.

Verzaking aan de verdragen van Boekarest en Brest-Litowsk.

Vrijen toegang voor de geallieerden naar de door de Duitschers ontruimde gebieden, 't zij langs Dantzig, 't zij langs de Weichsel, ten einde de bewoners te kunnen bevoorraden en er de orde te handhaven.

Terugtrekking van alle Duitsche troepen in Oost-Afrika.

Onmiddellijke teruggave van het in-casso der Belgische bank en alle titels der bezette landen.

Teruggave van het Russisch en Roemeensch goud.

Levering van alle onderzeeërs en mijnleggers.

Ontwapening der oorlogsschepen, die in geallieerde havens geïnterneerd moeten worden: 6 kruisers, 10 pantserschepen, 8 lichte kruisers, 50 torpedobooten; de anderen moeten ontwapend worden in havens, door de geallieerden aangehouden.

Recht voor de geallieerden alle mijnen op te visschen en alle hindernissen weg te nemen.

Vrijen in- en uitgang in de Baltische Zee.

Behoud van de blokkade der Duitsche havens. Bevoorradig, voor zoover noodig, van Duitschland tijdens den wapenstilstand.

Groepering en immobilisatie der luchtmacht.

Overgave van alle havenmateriaal en dat der binnenvaart.

Ontruiming der havens van de Zwarte Zee; overlevering aan de geallieerden der Russische schepen; invrijheidsstelling der in beslag genomen neutrale schepen.

Teruggave zonder wederkeerigheid van de geallieerde schepen. Verbod schepen of materiaal te vernielen.

Vrijheid van overzeeschen handel voor de onzijdigen.

De wapenstilstand, voor 36 dagen gesloten, kan verlengd worden.

De voorwaarden waren zwaar, maar naar de meening van velen, nog niet zwaar genoeg. En deze voerden aan dat men een volledige kapitulatie had moeten eischen, en Duitschland ook toegegeven zou hebben, omdat het niet anders meer kon.

Van Entente-zijde hield men echter rekening met de werkelijkheid.

Het Deutsche volk was militair opgevoed en

zou deze nederlaag geweldig gevoelen. Dieper vernedering nog kon tot wanhoop voeren, tot een woedend verzet, een guerilla oorlog, tot anarchie enz. Er was nu al oproer. Hoe zou de regeering bij een algemeene revolutie kunnen stand houden?

Deze overwegingen leidden tot meer gematigdheid, dan velen lief was.

* * *

Wij hoorden reeds, dat de afgevaardigden en de regeering nog verzachting trachtten te krijgen. Doch verwierp de ingebrachte bezwaren en zond op 10 November, 's morgens, zijn antwoord.

't Was toen Zondag. Gansch Europa was in verwachting. In ons land hoorde men nog het bulderen van het kanon. Buitenlieden vluchtten heen. Gent vroeg zich af, wat er gebeuren zou... of de stad ook nog de eilende eener beschieting zou te verduren hebben.

Te Berlijn vergaderden in de kanselarij Ebert, Fehrenbach, Scheidemann en Landsberg.

Scholz las de voorwaarden voor.

Hindenburg telegrafeerde, om onmiddellijke aanvaarding, want hij kon de troepen niet meer in bedwang houden. Wij hebben verteld, hoe toen de toestand onder de Duitsche soldaten te Brussel, Mechelen en Antwerpen was. En elders was het al niet beter. Ook te Luik verhieven de troepen de roode vlag. Te Beverloo vochten revolutionnaires en trouw geblevenen.

Hindenburg meldde dus, dat hij, bij 't uitblijven van een wapenstilstand, met heel het leger zou moeten kapituleeren.

Ebert vroeg, wie zich tegen den wapenstilstand verklaarde.

Doodsche stilte heerschte. Maar te Berlijn gromde de revolutie.

Het regiment van Nurnbergsche jagers liep tot de opstandelingen over, evenals daarna andere troepen.

's Avonds drong een bende soldaten, matrozen en vrouwen in het keizerlijk paleis en plunderden. Dien nacht werd er gevochten.

Max von Baden nam ontslag als kanselier en Ebert had hem vervangen. Zou die regeering zich handhaven en den wapenstilstand kunnen sluiten?

* * *

Dat vroeg men zich ook te Rethondes af.

Foch wees er dien Zondagnamiddag Erzberger op, dat de gestelde tijd den volgenden morgen om 11 uur verlopen zou zijn. Het werd dus dringend noodig, dat er een antwoord van de regeering kwam. Anders konden de gevolmachtigden niet teekenen.

De afgevaardigden konden in een klein deel van het woud wandelen, onder bescheiden toezicht der gendarmen.

's Avonds deelde generaal Desticker telefonisch uit Senlis mee, dat de Fransche posten een radio opgevangen hadden, luidend als volgt:

Slaapgelegenheid op een Amerikaanse
onderzeeboot.

«Duitsche regeering aan Duitsche gevolmachtigden. De gevolmachtigden zijn gerechtigd den wapenstilstand te teekenen. De rijkskanselier.»

Om 7 uur was dit bericht in bezit van den maarschalk.

Nog twee radio's volgden, een met denzelfden tekst, doch tevens met een protest den Duitsche regeering tegen de al te harde voorwaarden. Ook van Hindenburg kwam er een radio.

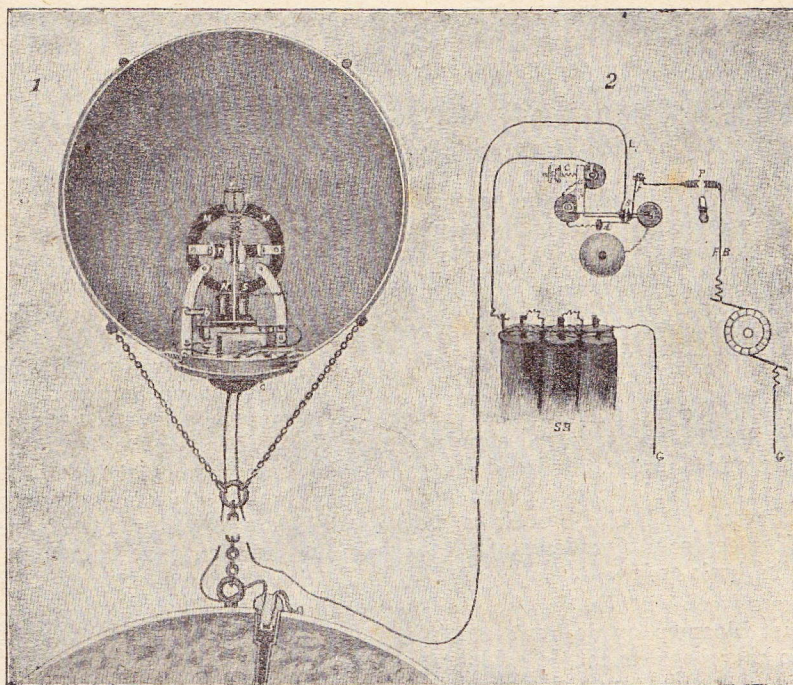
Weygand vroeg aan Erzberger of hij geneigd

was te teekenen.

Deze antwoordde bevestigend. Eenige cijfers aan het slot van het eerste telegram waren een herkenningsteeken, dat het bericht echt was.

Maar de gevolmachtigden moesten vooraf het telegram van Hindenburg ontcijferen.

Tegen half een 's nachts lieten de Duitschers weten, dat zij bereid waren voor de onderhandelingen. Zij traden den wagen van den maarschalk binnen. Foch verscheen en gaf lezing van

Inrichting eener elektrische grondmijn.

de definitieve voorwaarden. Dat duurde weer lang.

De Duitschers vroegen een aantal wijzigingen. Foch gaf op enkele punten toe, maar weigerde de meeste. Zoo sprak men tot kwart over vijf. Toen teekenden de Duitschers, Franschen en Engelschen. Om half zes was de zitting afgelopen.

Foch nam dan een korte rust in zijn zetel.

De sekretarissen hadden nog werk. Als alles gedaan was, ontbeet men. Foch reed in auto naar Parijs om het groote nieuws persoonlijk aan Poincaré en Clemenceau mee te deelen.

Om elf uur zouden de vijandelijkheden ophouden. De Deutsche trein verliet Rethondes op het middaguur.

* * *

Om elf uur verkondigden klokken, kanonnen en sirenen te Parijs de onderteekening van den wapenstilstand. De fabrieken gaven verlof aan de arbeiders, die over de lanen wandelden in feestelijke stemming. De huizen werden bevlagd.

De Kamer bracht een ovatie aan Clemenceau. Deschanel begroette den terugkeer van Elzas-Lotharingen.

De Engelsche koning zond een telegram aan Poincaré. Wilson gaf lezing der voorwaarden in een voltallige zitting van het Kongres, en sprak : « De oorlog is geëindigd ; het doel is bereikt. Onmiddellijk moeten er maatregelen genomen worden om Duitschland te bevoorraden met de ongebruikte tonnemaat der Centrale mogendheden. Honger brengt geen hervormingen, maar zineloosheid. Het is waar, dat de onstandvastigheid

van het binnenlandsch bestuur in Duitschland nog vrees wekt, maar ik heb de overtuiging, dat de naties, die de tucht der vrijheid geleerd hebben, nu op het punt staan de wereld te veroveren door de eenige macht van het voorbeeld en van vriendelijke hulp. »

Foch richtte een proklamatie tot de troepen : « Gij hebt den grootsten veldslag der geschiedenis en de heiligste zaak gewonnen : de vrijheid der wereld. »

Pétain zond een proklamatie, die wij hiervoor hebben megedeeld.

Onze regering bevond zich te Brugge, dat reeds vlagde sinds zijn bevrijding. In den ouden hallen toren luidden de zegeklokken. Onder soldaten en burgers heerschte groote vreugde. Toch werd deze getemperd door de onrust en rouw, verwekt door de griep.

De Koning bevond zich te Lophem.

's Maandags regende het, en was de natuur somber. Dinsdags klaarde de lucht op en 's Woensdags had het licht gevoren. Onder een heerlijke zon en in zacht winterweer hielden de Koning en Koningin met den kroonprins, aan 't hoofd van een legerafdeeling, hun intrede binnen Gent.

De stad was overal met 's lands kleuren versierd. Er heerschte een blijde stemming. De klokken luidden en de beiaard speelde.

Duizenden burgers verdrongen zich in de straten, waar voor de ramen koper en matrassen ten toongesteld waren, de buit door de Duitschers geëischt, maar listig verborgen.

Van uren in den omtrek zakte het buitenvolk naar Gent af en 't was vroolijk om te zien, hoe

veel fietsen ook aan de Duitsche rekwisitiewoede ontsnapt waren.

«De Koning komt naar Gent», zoo had men gansch Oost-Vlaanderen door het nieuws verspreid.

Gent had ontzaglijk geleden. Had hier de deportatie niet op ontzettende wijze geheerscht?

Men zag in de omgeving het puin der verwoestingen, maar bij den aanblik daarvan, begreep men het geluk, aan beschieting ontkomen te zijn. Gent was op 't punt geweest vernield te worden. Op 17 km. van daar ligt Deinze, en hoe had dit stedeke niet geleden! En Oudenaarde, 25 km. ten Zuiden. En ook Westwaarts de ruïnen dan van Zomergem, Landegem en andere dorpen; ten Noorden, die achter het kanaal van Terneuzen.

De intocht van ons vorstenpaar had in den voormiddag plaats. Reeds lang te voren stonden aan weerszijden der straat in dichte rijen de toeschouwers, allen met de Belgische kleuren getooid. En daar kwamen de hooge bezoekers, te paard, omgeven door een schitterenden staf. Wat een machtig gejubel brak er los.

Vele toeschouwers weenden! En dan het defilé der troepen, met bloemen op de geweren, in den gordel, op de ransels. Ook tot de soldaten, die opgewekt stapten op de tonen der muziek, ging het onbedaarlijk gejuich.

Op het stadhuis had een ontvangst plaats. De dienstdoende burgemeester, de heer Anseele, begroette namens de stede het koningspaar. De Koning antwoordde in dezelfde taal van Anseele, het Vlaamsch.

's Namiddags werden de vorsten begroet op het provinciaal gouvernement.

Zoo ontving Gent de bevrijders met Koning en Koningin.

En toch lag de stad daar somber. De bevoorradings was nog gebrekkig. En in de lagen van het volk broeide de ontevredenheid. Wij schreven in die dagen:

«De laatste slagvelden liggen dicht bij Gent. Op 15 kilometer afstand begint 't puinenland van Leie en Schelde, en ik heb behoefte nu en dan de ruïnen te verlaten en eenige uren in de stad te zijn.

Men moet hier te Gent echter de gezelligheid in de binnenkamer bij een vriend zoeken en niet op straat. Om zeven uur des avonds reeds is het stil in de Vlaanderen- en Veldstraat, op den Kouter of Koornmarkt, in het hart der stad dus. Eenzaam gloort hier en daar een enkele lantaarn, want de gasbesparing wordt tot 't uiterste doorgedreven.

Er heerscht een gedrukte stemming. Ieder zegt u, dat er wat broeit en de ontevredenheid weldra uit zal slaan. De onveiligheid niet alleen buiten de stad, maar ook in de stillere wijken wordt angstwekkend. Men neemt maatregelen voor de betere organisatie der landelijke politie en het is hard noodig.

Ja, men is woelig, ontevreden, roerig. Iedere stand meent veronachtzaamd te worden. Op de muren hangen plakaten van allerlei vergaderingen en meetings voor lotsverbetering.

Voor de winkelramen ziet men strooken papier

met de vermelding: «Wij vragen den vrijen handel.»

Groepen werkloozen wandelen rond en begripen niet, dat alles weer niet dadelijk in zijn plooi kan komen.

Schelde en Leie zijn door de vernielde sluizen en bruggen onbevaarbaar en juist daar is de aanvoer van allerlei bouwmetaal voor de vernielde en gehavende dorpen zoo noodig. Het kanaal van de Leie naar de Schelde (Kortrijk—Bossuit) en dat van de Leie naar Roeselare ligt droog. Van Gent naar Antwerpen vaart men. Van Oudenaarde naar Gent is de eenige reisgelegenheid... een diligence met drie paarden bespannen en die tien kilometer per uur aflegt. Het wemelt dan ook op de wegen van voetgangers.

Op het kanaal Gent-Terneuzen varen binnenschepen. Daar werkt men hard aan het opruimen der versperringen als gezonken vaartuigen en torpedobooten, vernielde bruggen en men vordeit goed, zoodat weldra de stoombooten naar Gent zullen kunnen opvaren.

Een zekere handel tierde in den laatsten tijd welig: 't smokkelen van marken. Men noemt als cijfer van de ingewisselde marken acht milliard en er was slechts op een milliard gerekend. Boeren kwamen met valiesjes vol Duitsch papier naar de stad. Maar hoeveel is er niet langs de eenzame grenspaadjes binnen gebracht!

«Waarom de in het land aanwezige marken niet dadelijk laten stempelen als herkenningsteeken?» zoo vraagt nu de kritiek. In sommige plaatsjes aan de grens geleek het wel een geldbeurs. En men woekerde tot het laatste oogenblik toe. Smokkelaars kwamen zelfs tweemaal daags over: 's morgens en 's avonds.

Ze wisten het goed in welke steden het wisselen geëindigd was en waar 't nog voortduurde. Wisselen is eigenlijk te veel gezegd. Men heeft buiten een kleine som geld een ontvangstbewijs gekregen en van vele zijde wordt nu geëischt, dat de regeering bij de groote bedragen een onderzoek naar de herkomst instelle. 't Volk vraagt ook, dat er strengere maatregelen genomen worden tegen hen, die handel met de Duitschers drevén, opdat dezulken niet op denzelfden voet zouden staan als zij, die uit trouw jegens het vaderland weigerden zich te verrijken.»

Ja, wie niet verblind was, zag al dadelijk, dat een zeer sombere tijd volgen zou.

Maar nu voelde men dat nog niet dadelijk. Vooral ook omdat daar de eerste vreugde was over het wederzien der soldaten. Laten we nu zien, hoe het in het land toeging.

XXXVIII.

NA DEN WAPENSTILSTAND TE MECHELEN, ANTWERPEN EN LUIK. — DE AFTOCHT DER DUITSCHERS.

Wij hebben gezien, hoe te Brussel de opstand onder de Duitsche soldaten uitgebroken was. De soldatenraad was aan 't onderhandelen met de

overheden, de Belgische, toen de wapenstilstand gesloten werd.

Maar de vreugde werd hier getemperd door onrust.

Velen uit de bevolking verboederden met de revolutionairen en men vroeg zich af, of het bolsjewisme ons land ging aantasten.

Die kwestie kwam ook te berde te Lophem.

Dit dorp bij Brugge kreeg een zekere vermaardheid; daar werd beraadslaagd over de nieuwe regering, die te Brussel optreden zou. De Koning ontving politieke personen. Er werd besloten een groote tegemoetkoming te geven, namelijk het algemeen stemrecht voor Kamer en Senaat op 21 jarigen leeftijd.

Een ministerie werd samengesteld onder voorzitterschap van den heer Delacroix.

Bij deze samenstelling werd gelet op de verhouding onder de verschillende politieke partijen, en op die tusschen de twee volkstammen, welke de natie vormen; ministers, die te Sainte Adresse gezeteld hadden, traden af om plaats te maken voor vooraanstaande politici, die in het land gebleven waren, en dan werd rekening gehouden met de persoonlijke verdiensten van allen, die deze nieuwe regering zouden vormen.

De nieuwe premier Delacroix was in de politiek een onbeschreven blad. Hij was voorzitter van het Beroepshof te Brussel en het kwam thans aan het licht, dat hij een zeer belangrijk aandeel gehad heeft in de publikatie van de beroemde « Libre Belgique ».

Dit onvindbare blaadje, nachtmerrie van von Bissing, werd — zooals onze lezers weten — schier oogenblikkelijk na den uittocht der Belgische autoriteiten, gesticht door den heer Victor Jourdain, directeur van het groote Katholieke orgaan « Le Patriote » en voortaan zal de « Patriote » ook zijn oorlogsvlag blijven voeren. Jourdain mocht echter de bevrijding van België niet meer beleven. Hij stierf enkele maanden voor den wapenstilstand en toen nam Delacroix de leiding van de « Libre Belgique » over.

De terugkeer van baron De Broqueville in het kabinet werd met algemeene voldoening begroet. Niemand vergat dat De Broqueville een der groote voorbereiders van de overwinning is geweest.

Men noemde dit het ministerie der heilige eendracht.

De terugkeer naar Brussel werd geregeld.

Nog waren de steden afgezonderd. Van West-Vlaanderen naar Brussel was het in die dagen een vreeselijke reis.

De eerste herstelde lijn was Duinkerke—Veurne—Diksmuide—Kortemark—Torhout—Brugge. Dan reed men van Brugge naar Gent. Rond Gent waren de verwoestingen op 't spoor groot. De verbinding Gent, Sint-Pieter—Meirelbeke, dus Gent—Brussel was verbroken door de vernieling der viadukten rond Gent. Haastig legde men een verbindingslijn. Er reed een trein per dag, of liever hij had soms vier en twintig uur noodig voor het traject, tusschen Gent en Brugge. De enkele treinen werden bestormd, al zat men in ellendige rijtuigen met gebroken ruiten, waardoor de wind blies en de regen binnen sloeg.

Maar duizenden en duizenden menschen waren op den dool en wilden naar huis. Soldaten ook moesten zich verplaatsen.

Maar de meesten waren wel gedwongen te voet te reizen.

Langs alle wegen wemelde het van lieden, mannen en jongelingen, meest door 't aftrekkend leger uit West- en Oost-Vlaanderen opgeëischt. Traag stapten tal van hen voort, zich sleurend langs de eindeloze banen, in regen en wind, door het slijk, ziek en verzwakt.

O, wat een geluk, zoo ze gelegenheid hadden een eind mee te rijden met een vrachtauto of een wagen.

Op de herdenkingsteekens in de dorpen van ons land staat als oorlogsslachtoffer menig burger, die, nu het land vrij was, zijn huis niet meer bereikte, doch ellendig op den terugweg stierf.

Intusschen trokken de Duitschers volgens de voorwaarden van het verdrag verder terug. Doch door die afzondering wist men weinig wat er hier en daar gebeurde.

Te Mechelen werd de wapenstilstand met groote vreugde begroet. Dadelijk verschenen de vlaggen.

't Was te Mechelen, dat de groote staf van 't Duitse IJzerleger aankwam, de heeren, die te Tielt als despoten opgetreden waren, eerst onder Wurtemberg, dan onder Sixt von Arnim.

Ze woonden in het huis van mijnheer Calle, de mooiste woning der stad en Tielt was het Eldorado der trotsche Duitse officieren. Ze eischten de beste huizen voor zich en binnen een paar uur moesten de eigenaars verhuizen. Ze joegen de kloosterlingen uit het gesticht der « Dames van Biervliet » en veranderden dit voor hun manschappen in « Ludwiggalerie ». Het was een gebouw dat 2 miljoen frank gekost had en de zoo goed georganiseerde troepen brachten er zeker voor anderhalf miljoen franken schâ aan.

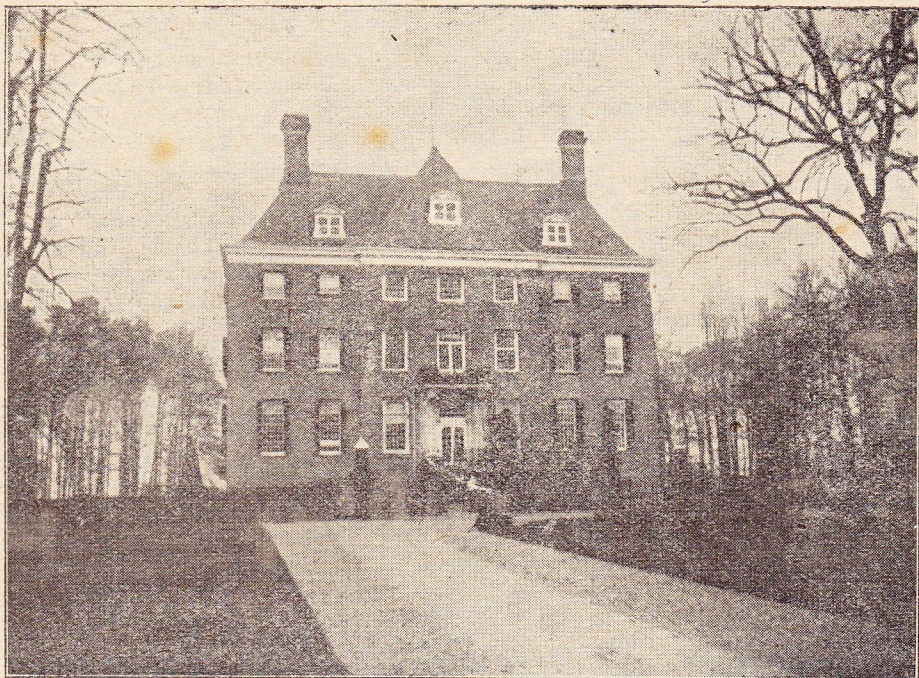
De hertog van Wurtemberg, aanvoerder van het IJzerleger, wist al heel weinig van « Kriegs »-zaken af en vertrouwde op zijn generaal Jelsen, maar eindelijk moest hij toch plaats maken voor Sixt von Arnim, die echter ook de troepen niet over den IJzer brengen kon.

In April 1918, verhuisden de heeren. Ze gingen naar Kortrijk, dan naar Roubaix en meenden reeds hun leger naar Hazebroek te volgen tot ze eensklaps weer met teleurgestelde gezichten te Tielt terugkeerden. Het ging toch niet naar Calais, maar de heeren waren hun groote streken nog niet vergeten, want in hun vlucht brachten ze nog een twintig tapijtwerken van het huis C. te Kortrijk mede en eischten ze voor 350 duizend frank tapijten, meubels, enz. van Tielt's burgemeester. Maar na een week ging de heele staf er weer van door en Tielt was voor goed van hen verlost.

Sixt von Arnim bekende aan een schepene te Mechelen zijn machteloosheid. Haastig verdween hij.

En nu was 't wapenstilstand.

De heer Frans Verhavert schrijft in zijn werk « De Duitschers te Mechelen » het volgende over de bevrijdingsdagen:

Het kasteel te Amerongen, eerste verblijfplaats in Nederland van den ex-keizer van Duitschland.

« En wat gezegd over het plechtig Te Deum dat op Vrijdag 15 November, ter gelegenheid van 's Konings naamfeest in onze Metropolitane kerk, met zooveel eerbied en luister uitgevoerd is geworden? Het was nu niet meer gelijk op andere jaren, om den zegen des Hemels te vragen over onzen Koning en ons leger, maar om den Heer der Heerscharen voor België's verlossing te danken.

In den vroeger wijden tempel was weldra geen enkele plaats meer, doch ieder kent den toestand in welke onze hoofdkerk zich bevindt en begrijpt alzoo licht dat er veel plaats te kort was.

Aanstands daarop vangt het Te Deum aan.

Daar de heer Denyn (1) nog afwezig is, heeft de heer J. Van Beers in zijne plaats het klokkenspel bespeeld.

Des avonds was het opnieuw van klogelui en beiaardspel. De toren en de Halle waren des avonds luisterrijk met elektrisch licht verlicht, alsook de drie volgende dagen.

Op Zondag 17 November, om 11 uur voormiddag, was het opnieuw feest.

De algemeene vergaderplaats blijft natuurlijk de Groote Markt.

(1) Op Donderdag 23 Januari 1919, is M. Jozef Denyn, na een ballingschap in Engeland van ruim vier jaren in de beste gezondheid in zijn geboortestad weergekeerd.

Op Maandag 27 Januari liet hij ons gansch onverwacht de Brabançonne en het Engelsch Nationaal lied: God save the king hooren, tot groote verbazing en tevens tot innige vreugd van het volk, want velen hadden van zijne terugkomst niets vernomen.

Om 11 uur voormiddags, kwamen verschillende maatschappijen serenaden brengen voor het nieuw stadhuis op de Groote Markt.

Om 11 1/2 uur, onder het luiden van den grooten Salvator, verschijnt op het balkon van ons nieuw stadhuis, Zijne Eminentie Kardinaal Mercier, alsook Mgr. Le Graive, hulpbisschop van onzen beminden Aartsbisschop, omringd van gansch den gemeenteraad. Mijnheer Hertsens d.d. burgemeester, mijnheer de advokaat Van den Hende, schepen, en mijnheer Lamborelle, volksvertegenwoordiger, spreken beurtelings tot de menigte, die op de Groote Markt voor het nieuw stadhuis vergaderd was.

Zij bedanken de burgers van Mechelen voor de bewonderenswaardige uiting hunner vaderlandsliefde, en verkonden aan het publiek dat onze beminde Koning Albert toekomenden Vrijdag, met groote vreugde en luister, bezit zijner hoofdstad nemen zal. Ook dat het Duitsche rijk gedaan heeft en de laatste bladzijden zijner geschiedenis, met bloed, met schande en oneer bedekt zijn!...

Dan kende de geestdrift geene palen meer: luid werd er gejuicht; er wordt met hoeden gewaaid, met zakdoeken gewuifd, onder de kreten: « Leve België! Leve de Koning! Leve onze dappere soldaten! »

Maar niet aller houding was bij den wapenstilstand waardig geweest. Ook hier kwam het slag van sjacheraars voor, die alles, wat ze konden, van Duitschers afgekocht hadden.

En dan de rooverijen! Een menigte volk trok naar de vormingsstatie van Muisen, waar groote voorraden in waggons opgestapeld waren. Er werd naar hartelust geplunderd. Met karretjes, stoot- en kruiwagens voerde men den buit weg,

De ex-kroonprins van Duitschland op weg naar Wieringen.

De burgerwacht was opnieuw ingericht, maar wat kon zij doen in zoo'n toestand? Het waren de dagen van gezagsovergang, dus van regeeringsloosheid. »

Den 18en November zag Mechelen de eerste troepen binnen trekken, al waren er reeds soldaten even thuis geweest.

We halen het werk van den heer Verhavert weer aan :

« De intocht geschiedde onder het donderen van den machtigen Salvator, die zijne zware tonen over de feestelijk uitgedoste Dijlestad hooren liet, en einde en verre, met zijne dreunende stem verkondigde : België is vrij ! Daar zijn onze helden !... »

Mechelen was in feest !

Op het balkon van het nieuw stadhuis bevond zich, gelijk daags te voren, Zijne Em. de Kardiniaal, omringd van gansch den gemeenteraad. Zijne Eminentie stuurde aan allen een woord van hulde en dank voor de menigvuldige diensten die zij aan het vaderland bewezen hebben.

Eene zee van menschen verdrong zich op de Groote Markt. 't Is voortdurend : Leve België ! Leven onze helden ! ; voortdurend barsten nieuwe ovaties los ; aan het gejuich komt geen einde...

Tot slot van de feesten, vierde Mechelen op Zondag 1 December, de blijde wederkomst van onzen achtbaren burgemeester, mijnheer Karel Dessain, uit zijn ballingschap in Duitschland.

Evenals zooveel andere burgers en priesters, was hij voor een jaar opsluiting in Duitschland veroordeeld.

Het is gekend waarom de Duitschers onzen achtbaren burgemeester wisten te straffen ; hij had eenvoudig de noodlijdende Mechelaars te schrander weten ter hulp te komen en liep aldus in den weg.

Te dier gelegenheid werd in de Metropolitane

kerk een pontificale mis met Te Deum, als dankzegging opgedragen, waarin gansch de gemeenteraad, stadsbedienden en andere overheden tegenwoordig waren.

De kerk was gansch gevuld, evenals bij het Te Deum van 15 November ; de Mechelaars beantwoordden goed den oproep van hun bestuur.

Om 11 uur was het feestoptocht ; bijeenkomst op de Graanmarkt, van al de maatschappijen en scholkinderen der gemeente ; van daar wandeling door de stad en aankomst vóór het stadhuis.

Om 12 uur, onder het luiden der groote klok en beiaardspel, verschenen op het balkon van het nieuw stadhuis de heer Burgemeester, gevolgd door Zijne Eminentie den Kardiniaal, de familie Dessain en den gemeenteraad. Onmiddellijk hieven de aanwezige fanfaren-maatschappijen het nationaal lied aan.

De burgemeester sprak het volk toe.

Wekelijks werd in alle parochiekerken van Mechelen en de andere kerken van het aartsbisdom, gansch den oorlogstijd, eene plechtige lijk-mis gezongen voor onze gesneuvelde soldaten. Groot was het getal geloovigen, die deze treurige plechtigheid bijwoonden.

Op Woensdag 11 December 1918, werd, op voorstel van de gemeenteoverheid, een plechtige lijkdienst gecelebreerd in de Metropolitane kerk, ten 10 uur, door Mgr. Mierts, deken van het Kapittel, met pontificale assistentie van Zijne Eminentie den Kardiniaal, voor de soldaten der stad Mechelen op het ereveld gesneuveld.

Eene groote katafalk met de lijkbaar was in het midden der kerk geplaatst, omringd door de vaandels van de verschillende maatschappijen der stad.

Buitengewoon groot was het getal geloovigen, die met gansch de gemeenteoverheid deze treurige plechtigheid bijwoonden. »

Ook te Antwerpen zag men plunderingen, als die te Muisen. Een lange stoet van mannen en vrouwen kwam uit de goederenstations en van de dokken met hun buit, van levensmiddelen vooral. Het was eveneens hier noodig, dat het geregeld gezag weer gevestigd was. De grenzen bleven eenige dagen zoo goed als onbewaakt en het was als een stoet van reizigers, die zich naar Nederland begaven of van daar terugkeerden. Maar bij dat alles was het een gunstige gelegenheid om markten in te voeren, die men hier versjacheren kon aan den gedwongen koers van 1 fr. 25.

Dat er belangrijke bedragen ingebracht werden, bleek, toen men te Esschen een persoon aanhield en bij hem een millioen mark aantrof. Bergen op Zoom, Rozendaal, Putten, Ossendrecht en andere grensplaatsen geleken nu wel beurzen voor geldhandel.

Onder de dadelijk terugkeerende burgers, die eens wilden zien, hoe het te Antwerpen en in de omgeving gesteld was of zelfs reeds voor goed naar huis kwamen, bevonden er zich ook vluchtelingen uit het kamp van Uden. 't Lag daar niet ver in Holland, een eind over Den Bosch en we kunnen in 't voorbijgaan wel even Dr Verdeyen aanhalen, die in zijn « België in Nederland » vertelt, hoe onze landgenooten te Uden reeds op 13 Oktober de immers zekere bevrijding vierden:

« De eerste, onvervalschte, zuivere, heerlijke vreugde kenden de bewoners den 13den Oktober 1918, toen aan het postkantoor het volgende bericht werd bekend gemaakt:

« Volgens de Bossche Courant neemt Duitschland de voorwaarden van Wilson aan en zal het de bezette gebieden ontruimen. Het antwoord is van het gansche Duitsche volk. »

Toen sprongen de banden, welke het gemoed der bannelingen vier volle jaren hadden omklemd, los en werd het een wilde, ontembare uitbundigheid. Haar vreugde uitstampend en uithossend volgde de als een golf voortrollende menigte de door haar vooruitgedreven en omstuwde harmonie eerst naar den vlaggemast, waar een joelende groet werd gebracht aan de herwonnen en herboren Belgische vlag, dan naar de woningen der ambtenaren, overstromend de wegen en tuinen en verder het geheele Villa-Park door en het Vluchtoord weer in, steeds maar dansend en springend en zingend van:

En Keizer, kom maar af
Aan den IJzer (bis)
En Keizer, kom maar af
Aan den IJzer is uw graf

en alle daarop staande varianten.

Oud en jong, stram en lenig, 't danste alles mede — de haartressen hingen los langs karmijn-gloeiende gezichten — de rokken stoven op onder het gezwaai der geklompde voeten, de kelen waren schor; 't juichte en 't jubelde alles uitgelaten dol.

's Avonds in de tooneelzaal, waar Senator Ver-cruysse sprak over zijn bezoek aan het front, begon het opnieuw, 't was of die duizenden instinktmatig voelden, wat niemand met zekerheid uit het boven gegeven berichtje had durven opmaken, dat de Vrede er was, de lang verbeide Vrede, de Verlossing, het Einde van den benau-

wenden droom der ballingschap. Met een onvervalscht enthousiasme werd er het spoedig populaire refrein van het Vredeslied van den burgemeester medegezongen:

Laat onze oude driekleur wapperen
Haal er de vreemde vlaggen neer!
Heil onzen Koning, Heil onze dapperen!
België ziet zijn Kinderen weer!

Dien dag leerden de aanwezige Nederlanders en Engelschen voor het eerst de ware Belgische Volksvreugde kennen en konden de Belgen zelf waarnemen, wat een Pallieterschap er in ons volk zit!»

* * *

Antwerpen verwachtte nu ook zijn vorst en vorstin. Eigenaardig is het hier eens even een schets te plaatsen van Barbarossa, hoofdredakteur van « De Telegraaf »:

« In Maarn had ik het einde van een keizerrijk gezien, met den held weggejouwd van het tooneel, niets natuurlijker dus dan dat ik te Antwerpen het begin van een nieuw koninkrijk wilde zien; de herleving van 't bevrijde België. Maar de militaire pas van het groote hoofdkwartier wilde niet komen en de tijd verstreek.

« Ga maar op eigen gezag de grens over », zei de autoriteit, die den pas voor mij had aangevraagd « en kies een plek uit, waar de Duitschers net weg en de Belgische posten nog niet aangekomen zijn. »

Die vriendelijke raad werd opgevolgd en Maandagavond kroop ik bij Baerle-Nassau België binnen.

Een maanlichte nacht en een lange weg naar Turnhout, het eerste station. Geen sterveling en geen geluid. Uitgestorven is deze uithoek van de Kempen. Links en rechts van den weinig hartelijken keiweg, poelen en armzalig gras en hier en daar een vervallen boerenwoning met de luiken potdicht. Men is er nog bang voor den rondzwervenden «Duts». Maar ze zijn tam en eten uit de hand. Als ik een kwartier geloopt heb, kom ik er een zestal tegen. Ze sluipen voort als dieven in den nacht en duwen twee Roode Kruis-brankards voor zich uit.

« Een stervende kameraad », zegt er een heesch, als ik ze staande houd, « en een ander met een afgezet been. Uit het lazaret van Turnhout. Ze willen er niet blijven, bang als ze zijn voor de wraak van het Belgische volk en zijn weggetrokken. »

Zachtjes hoor ik den stervende kreunen en ze vervolgen hun weg door het zandpad, langs de keien.

Een van de laatste resten van het machtige leger, dat binnen drie maanden Parijs bezetten, binnen drie weken Rusland verslaan en binnen zes maanden zijn wil aan heel de wereld zou opleggen!

En in den stillen nacht peinzend over 's werelds gang en den geur van verbrande turf opsnuivend, die over de Kempen hangt, bereik ik Turnhout en vind er in het frischgeboende hotelletje een stel Zaandamsche jongelui met een lieve Hollandsche dochter in hun midden, die zoo

juist per fiets door België zijn getrokken en het laatste nieuws vertellen.

's Morgens om vijf uur brengt een stoomtram me naar Antwerpen en ondanks het vroege uur is de stad al in vollen fleur. Men maakt zich op om koning Albert morgen te ontvangen en slaat, om in de feeststemming te blijven, de ruiten en paneelen in van al wat met den «Duts» heulde.

De intocht van den koning...

Het statige stadhuis is één vlag en ik voel den trots van den Antwerpschen Sinjoor, die zijn koning in zijn eigen stadhuis zal ontvangen. En ik denk aan die andere stad, waar het stadsbestuur niets om te ontvangen heeft en 360 dagen in het jaar zijn stadhuis leeg en stom ziet staan en er op bezoek komt in grootsche, nationale oogeblikken.

En nog verder gaan mijn gedachten en ik zie het nobele gebaar, waarmede een op de handen gedragen Vorstin het hart van haar land zijn hart teruggeeft...

Moet ik nog zeggen dat «De Telegraaf» met open armen ontvangen wordt en ondanks zijn weinig officieel kostuum onmiddellijk een plaats krijgt tusschen de officieel genoodigden?

Ik zie het Koningspaar de trappen opkomen, ik hoor een «Vive le Roi», overstemd door «Leve de Koning», en ben er getuige van hoe een burgemeester hartelijk en toch fier zijn vorst namens de burgerij toesprekt en hoe de soldaten-koning met een kort en sympathiek soldatenwoord antwoordt.

Ik zie naast den forschen Albert, dien het leven te midden van zijn troepen tot een eik heeft doen groeien, de tengere Koningin met haar intelligenten blik en haar vastberadenheid, en ik herinner me dat gesprek in de tram van Turnhout, met dien eenvoudigen boerenjongen uit de Kempen, die vertelde, hoe hij op tien meter afstand van de Koningin een granaat had zien springen en «ze had niet eens met de oogharen geknipt», zeide hij. En in de roezemoezige tram was het een oogenblik stil geweest.

's Middags zag ik op een van de «lei's» het défilé der troepen. De Belgische soldaat ziet er prachtig uit. Kort en breed en dezelfde onverzettelijkheid, die onze soldaten kenmerkt, en terwijl ze in lange rijen voorbijtrekken, bekruipt mij, den neutralen Hollander, een dankbaar gevoel, want zijn het niet deze jonge kerels, die, tegelijk met hun land, ook mijn land bevrijd hebben van de verplettering, die zou gekomen zijn, als zij niet, eerst bij Luik en Haelen en daarna aan den IJzer, den stoot hadden opgevangen?

En het is wel het minste, dat wij hebben kunnen doen, als wij hun vluchtelingen een deel van ons karig brood hebben gegeven.

Op zulke oogenblikken leert een mensch bescheiden zijn!

Het vijfde regiment, de jongens van den IJzer, passeeren met hun vaandels en het groot-kordon van het Leopoldskruis wappert mee in den dreun van hun stap en harder dan ooit stijgt het gejuich op en wild zwaaien de hoeden en zakdoeken.

«Die zullen in Parijs niet minder toegejuicht

worden», hoor ik een oude dame achter me zeggen, en plotseling ontdek ik, dat ik zoo halfweg Amsterdam-Parijs ben en de lust bekruipt me even een van onze «buitenlandsche lastgevers» de hand te drukken.

Ik breng mijn verzoek aan een der Belgische autoriteiten over en hij schudt bedenkelijk het hoofd als hij mijn officieele papieren ziet: een verloopen vetbonnetje en een aanmaning.

— Ik kan niets voor u doen, zegt hij vriendelijk, maar gaat u naar de «Sûreté militaire». Daar weet men misschien een weg om u naar Parijs te krijgen.

De «Sûreté militaire» zetelt in het gerechts-hof, waar het er nog uitziet als in een paardenstal.

«Het eenige, dat ik voor u doen kan, is het antwoord van den inspekteur, is u een bewijs te geven, dat u zich naar Gent, naar het groote hoofdkwartier, kunt begeven. Maar hoe u er komen moet, weet ik niet. Dat moet u zelf maar uitzoeken.»

Het eerste officieele papiertje heb ik dus te pakken en de rest is kinderwerk. Bij de militaire intendance heeft men onmiddellijk een auto tot mijn beschikking en den volgenden morgen om half zeven ben ik al op weg naar Gent, in gezelschap van een hoffelijken kapitein, dien ik een compliment kan maken over de zuiverheid, waarmede hij Hollandsch spreekt.

In den dikken mist is de tocht langs een weg, die zwart is van de vrachtauto's — alleen om deze Ite divisie te ravitailleren zijn de wagens 20 van de 24 uur onder weg! — verre van veilig en wij passeerden een twintigtal gestrande vrachtwagens, waarvan sommige in de sloot en andere amechtig tegen een boom liggen.

«Praat me er niet van, zegt de kapitein, het is nu heilig bij wat we beleefd hebben. Nu rijden we nog met licht op, maar enkele maanden geleden ging alles in het pikkedonker en hoe het toch nog voor elkaar gekomen is, is mij nu een raadsel.»

In Gent is het een geweldige drukte. Alles passeert er ons en het groote hoofdkwartier is er een mierennest. De bureaux volgen 't optrekende leger en wat er gisteren geïnstalleerd was, is vandaag alweer weg.

— Bureau de la circulation? Vlasmarkt, mijnheer. Maar haast u. De heeren vertrekken zoo naar Brussel.

Ik ben op de Vlasmarkt.

— U wou naar Parijs? Hm., dat zal niet gemakkelijk gaan. Wij hebben geen enkele autorisatie om vreemdelingen te doen vertrekken, maar voor «De Telegraaf» maken we natuurlijk een uitzondering. 't Spijt me, u ziet, we breken den boel op, we gaan weg, maar morgen als u zich begeeft naar het bureel van den militairen gouverneur, dan twijfel ik geen oogenblik of u komt er door.

Gent is een schat van een stad, een museum in het groot, maar om vier uur is het er al aarde-donker en om 9 uur is alles gesloten en voor dien tijd is er niets te doen.

Den volgenden morgen op het bureau van den militairen goeverneur.

— U is « De Telegraaf » ! Dat doet me plezier ! Naar Parijs? Dan moet u hier niet zijn. Dan moet u wezen op den Brabantdam. Daar zal men u alle voldoening geven, daar behoeft u niet aan te twijfelen. Het is nog een tikje ongeordend alles, dat begrijpt u, maar u komt in Parijs.

Brabantdam.

— Natuurlijk, natuurlijk, u krijgt de machtiging om te vertrekken, maar hier is het alleen voor Belgen. U moet op den Kouter. Veel sukses en de groeten van Foch.

De Kouter.

— U wilde naar Parijs? Maar dan moet u hier niet zijn. Dan moet u op den Brabantdam zijn.

— Daar kom ik vandaan en men verwijst mij daar naar u.

— Onmogelijk. Neemt u 'n padvinder mee, die zal u den weg wijzen. Dat moet een vergissing zijn. Hier is het de censuur.

Ik loop nog naar vijf andere bureaux en geef het op.

Als de officieele weg niet helpt, dan de onofficieele. Ik wandel de Brugsche poort uit en den weg naar Brugge op en probeer de passeerende auto's aan te houden, in de hoop dat er een meeneemt. Maar de weinige, die er passeeren, zitten tjokvol met terugkeerende krijgsgevangenen en de ongelukkige kerels, allemaal Italianen en Russen, in hun lompen, puilen de wagens uit en ik denk aan Duitsch ongedierte en wandel terug.

Op de Koornmarkt ontmoet ik Fransche officieren, die « De Telegraaf » bijna om den hals vallen en me uitnoodigen in hun auto mee naar Brussel te gaan en vandaar naar Leuven en Luik en Keulen.

— Maar Parijs? vraag ik.

Ze weten ook geen middel en ik moet de uitnoodiging afslaan.

's Avonds, in « Het Servetje », ontmoet ik een onder-luitenant van het vliegkorps en dwars door het donkere Gent sleept hij me naar den chef van het vliegpark.

— Er liggen hier zes Deutsche vliegmachienen, die ze hebben moeten achterlaten, en daarvan brengen we er morgen drie naar Joinville-le-Pont. Als u mee wilt...?

Ik schijn onbewust mijn hoofd op mijn borst te hebben laten vallen, wat we meer overkomt in oogeblikken van groote emotie.

— Morgenochtend halfacht, luitenant de Vleugenaere !

Uit het aangrenzend vertrek komt een kordate jonge kerel met staalblauwe oogen en blond als een Rubensche vrouw.

— Mijnheer gaat morgenochtend mee. U neemt wel uw maatregelen.

— Uitstekend, mon major.

En terwijl de beide officieren nog verder spreken, sta ik er bij en voel me al duizelig worden. Ik, ruimte-vrees-lijder, de hoogte in? Ik, die op drie meter van den grond al neiging krijg om naar beneden te springen?

Ik droom dien nacht zevenmaal, dat ik van den Mount Everest naar beneden plof en bibbe-

rend wandel ik den volgenden morgen het vliegveld op, waar ze al druk bezig zijn de machienen te kontroleeren.

Luitenant de Vleugenaere — skoone naam voor een vlieger, wat? zegt hij lachend — staat bij zijn avion en lustig knettert de motor.

Ik bekijk het ding. Het is een machtig gevaarte, een der nieuwste Gotha's, futuristisch beschilderd, vanwege de kamouflage, en ik zie in die verspreide vlakken een symbool van al mijn verspreide ledematen, als we straks naar beneden zijn gesmaakt.

Mijn machien heeft een naam. « Mein Finckchen » staat er op geschilderd.

Ik denk aan mijn dierbare Amsterdamsche vinkies, die ik misschien nooit meer terug zal zien.

De Vleugenaere volgt mijn blik.

— Als een Deutsche vlieger drie tegenstanders had neergeschoten, mocht hij zijn machien een naam geven, zegt hij.

— Zouden de Duitschers er niet een of andere helse machine in hebben achtergelaten, dat bijvoorbeeld bij de 10,000e omwenteling van de schroef uit elkaar springt? vraag ik met een benepen lachje.

— Dat zullen we wel merken als we boven zijn, zegt mijn luitenant, en hij luistert met welbehagen naar den motor, die onberispelijk werkt.

Ik kruip in een vliegpak, in een valhoed en in de « Gotha » en kijk beteuterd naar de goddelijke aarde, die me nooit zoo dierbaar was.

— Ja, kommandeert de vlieger, en wij bobbelen over het gras. Dan zijn we los van de aarde en ik zweef. Het gevoel is behagelijk en ik kijk om me heen. Ik zit in een gemakkelijk stoel, in eene ruime kajuit, die elektrisch verwarmd is, en heb voor me den breeden rug van den Vlaming en krijg plotseling vertrouwen in hem.

Vlak bij mijn voet ligt een boek en voorzichtig trek ik het naar me toe. « Logik und Zufall » van dr. Rudolf Bernauer, lees ik. De bestuurder van « Mein Finckchen » heeft het blijkbaar laten liggen. Wonderlijke Chineezers, die Duitschers, en ik stel me voor hoe deze sinjeur, terwijl hij zijn bommen wierp, bij zichzelf het probleem trachtte op te lossen, waarom zijn bom juist dwars door dit dak viel en deze vrouw en haar kinderen doodde en niet haar buurman en diens gezin trof.

Ik ben telefonisch met mijn bestuurder verbonden en plotseling hoor ik zijn gulle stem aan mijn oor :

— Als we eens een hoepeltje maakten?

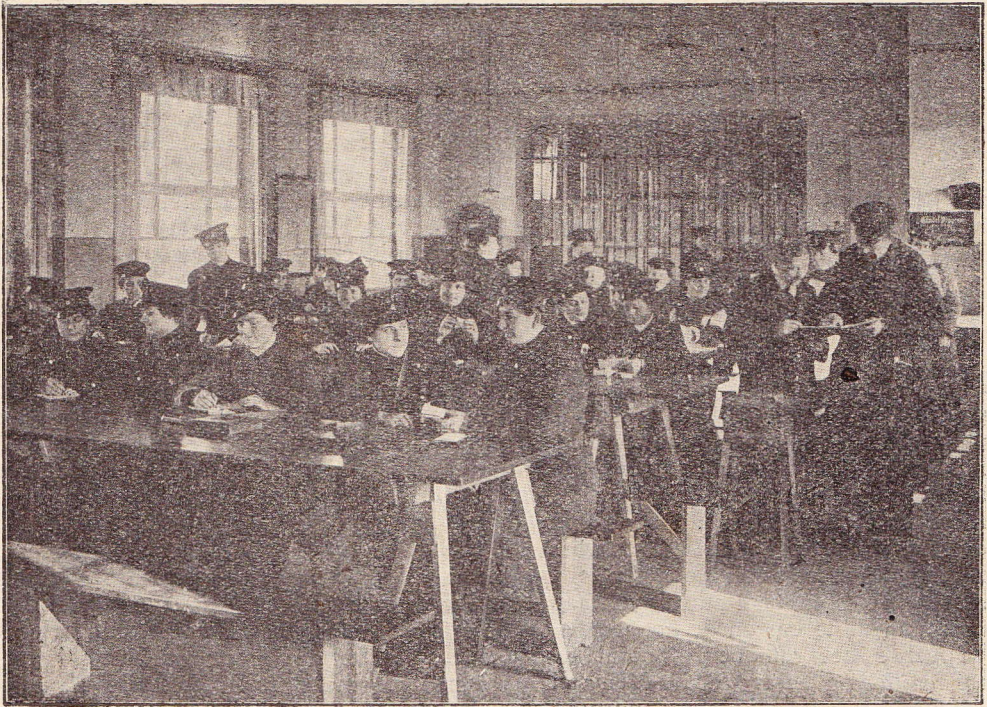
— Een wat? vraag ik benauwd.

— Looping the loop, noemen jullie dat, ge-loof ik, in het Hollandsch.

Mijn haren staan met een schok overeind en ik schijn een wonderlijk geluid uitgestooten te hebben, want ik zie den breeden rug voor me schokken.

— We vliegen verder en ik werp een blik naar beneden.

De aarde ziet er uit als een aangebrande tulband met korstjes en van menscheijk leven bespeur ik niets. En ik denk aan vele ongeblazen reputaties van ongeblazen vrienden, die meenen

Afrekenlokaal van vrouwelijke tramkondukteurs te Berlijn.

het heelal te vullen, en ze zijn niet anders dan bacteriën op een schilfertje in de ijle.

Ik bekijk «Mein Finckchen» en vraag de Vleugenaere of de vleugels wel eens afknappen.

— Eén op de vijftig, zegt hij en lachend volgt er op:

— Dit is juist mijn 50e machine sinds 22 Augustus 1914.

Dus dan zou het zijn beurt zijn? En ik kijk naar «Logik und Zufall» en angstig naar de vleugelstangen, die me wel wat broos voorkomen.

Ik zie de Vleugenaere zijn linkerarm breed uit zwaaien en voor me ligt een schittering. Parijs!...

't Is één lichtplek in den blauwen einder en als een machtige stem, die van de aarde tot den hemel reikt, voel ik Parijs tot me komen. Weer heeft deze stem gesproken en weer is zij als een triomfkreet over de aarde gegaan en al wat edel is en rechtvaardig, heeft zij opgewekt tot nieuw en beter leven.

De Dom der Invaliden straalt met gouden glans in den stillen, vorstelijschen winterdag, en zij schijnt de zon van Frankrijk.

De Vleugenaere manoeuvreert met het hoogtestuur; wij glijden naar beneden en Frankrijks bodem ontvangt «Mein Finckchen» alsof het een lang-verbeide geliefde ware.

De stad, die ik een jaar geleden zag, strak en met de tanden op elkaar geklemd, is levendiger en vroolijker geworden en weer speelt «le sourire de France» om de lippen en weer lichten de oogen ironisch elkander toe.

Mijn verblijf is uiteraard zeer kort. Een auto voert me vliegensvlug terug langs in puin geschoten dorpen, door aan flanden gereten steden en

als droeve vrouwenoogen staren groote kogelgaten me na. Ik snor door Gent, volg het mooie kanaal, dat vol ligt met gezonken schepen — alles wat maar even op het water dreef, hebben de heeren getorpedeerd —, vloek bij de in elkaar gerammeide bruggen en schrijf dit alles in het vriendelijke Sas van Gent, na een hartelijk afscheid van de Vleugenaere. Ik bedank hem voor zijne goede zorgen en als ik hem krachtig de hand druk, kijkt hij me vorschend aan:

— Hebt ge gezien, dat ik vlak voor Brugge iets overboord gooide? vraagt hij ernstig.

— Dat zwarte pakje?

— Ja..... dat was het!....

Weg was hij in zijn auto. En nog altijd vraag ik me af wat dat zwarte pakje was. »

* * *

Nog voor Brussel dus had Antwerpen het bezoek van het vorstenpaar gekregen.

* * *

Luik wemelde in die dagen nog van Duitschers.

Een korrespondent van «De Telegraaf», die de stad bezocht, schreef in zijn blad:

«Te Visé reeds heerschte groote drukte.

In de straat, leidende naar de brug over de Maas, stond het vol van vrachtwagens, auto's, veldkeukens, enz. Bijna alle soldaten droegen een roode kokarde en de auto's reden onder roode vlag. In een groot huis aan de brug was blijkens een opschrift de «Soldatenrath von Visé» gevestigd. In de straten was het een drukte van belang. Ofschoon de macht nu van de officieren op de soldaten was overgegaan, ging alles toch orde-

lijk in zijn werk. De Belgische burgers konden zich vrij bewegen, droegen allen de Belgische kleuren en overal staken de vlaggen uit. De menschen verheelden hun blijdschap niet.

Het vroeger zoo schoone stadje draagt nog overal de sporen van de verwoesting op 15 en 16 Augustus 1914. Wel zijn veel huizen weer opgebouwd en hersteld.

Hoe meer wij Luik naderden, hoe meer drukte langs de wegen. Wij reden langs heele legertrainen, vrachtauto's die het allen veel te druk hadden om op ons te letten. Wij begonnen ons al meer en meer op ons gemak te gevoelen. Nog een half uur flink trappen, toen kwamen wij in Luik aan.

Daar was de vreugde algemeen; hossende, zingende menschengroepen trokken in lange slierten door de straten. Bijna geen huis of het vlagde. Wij vernamen, dat de burgers hun lakens in drieën hadden gescheurd, een baan rood, de andere geel en zwart geveerd hadden en dan aan een stok bevestigden uit het zoldervenster gehangen, om toch ook maar aan de algemeene vreugde deel te nemen en aan hun blijdschap lucht te geven. Van de torens en de hooge telefoonpalen wapperde het dundoek. Vooral de studenten trokken de aandacht. Met vlaggen van alle mogelijke naties trokken ze zingende door de stad.

De schoolkinderen, die natuurlijk vrijaf hadden, lieten zich evenmin onbetuigd. In een straat, ontmoetten wij een troepje Engelsche krijsgesvangenen. Zij trokken zonder geleide door de stad en werden telkens toegejuicht. Ook vernamen wij, dat reeds een paar dagen geleden heele troepen burgergevangenen uit Duitschland waren teruggekeerd.

Op de pleinen: Place du Théâtre, Place Verte, en vooral op de Place St. Lambert en in omliggende straten was de drukte het grootst. Overal uit café's en estaminets klonk gezang en gejoel van vroolijke stemmen. Die drukte was niet bevorderlijk voor het verkeer, want telkens trokken door de mensenmenigte zware vrachtauto's, die met kolossale snelheid reden, alsof ze haast hadden zich aan dat gewoel te onttrekken. Veel van hun overvloedige uitrustingstukken worden door de Duitsche soldaten voor een prikje verkocht. Fietsen, schoenen, jassen, passanten, zelfs pickelhauben worden voor een appel en een ei verkocht.

De Hollandsche bladen, welke wij hadden medegebracht, werden gaarne aangenomen en iemand, die het Vlaamsch machtig was, las het nieuws voor en vertaalde het.

Voor de ramen van sommige huizen waren de portretten van het vorstelijk echtpaar, tusschen groen en bloemen, tentoongesteld. Bij onzen terugtocht, dien wij over Berneau hadden genomen, zagen wij de nieuwe spoorlijn en het groote viadukt, dat met recht een degelijk, knap stuk werk mag worden genoemd. Onophoudelijk ratelden zware treinen over die brug, meerendeels in de richting van Duitschland. Ook Roode Kruiswagens met gewonden werden in die richting vervoerd. Wij moesten ons haasten om weer terug te komen, want het begon al te schemeren.

Zonder eenige moeilijkheid verlieten wij weder het land, dat vier jaar lang, op zulk een vreeselijke wijze, onder den hiel van den overweldiger heeft gezucht. »

Intusschen trokken de Duitschers in eidelooze stoeten af, maar hoe dat ging, beschrijft een correspondent van hetzelfde blad uit Rijnland :

« Het is voor een journalist, die thans uit het neutrale buitenland naar het « groote Vaderland » terugkeert, een hoogst indrukwekkende aanblik, de terugvloeiende legers van den gevluchten keizer te zien. Dezelfde steden, die in de Augustusdagen van 1914 het tot den vreeselijksten oorlog toegeruste Duitsche leger toegejuicht hebben, staan thans onder den vernederenden van den katastrofhalen terugtocht der reusachtige Duitsche legermacht. Op de groote stations van steden zooals Keulen, Coblenz en Aken komen met elken trein duizenden en duizenden soldaten aan, welke de stad overstroomden. Geen overheid, die hen om een pas vraagt. Geen politie-ambtenaar, geen « Feldwebel » — het stereotype beeld van vóór den oorlog — die den scepter zijner machtspositie tegenover den terugkeerenden soldaat zwaait. De landstraten, die naar de Rijnsche steden voeren, zijn overvol van automobiolkolonnies, rijtuigen, paarden, gestolen koeien, varkens en marcheerende soldaten. De soldaten zijn van alles voorzien. Zij hebben brood, haveremout, gort, rijst, spek en vleesch en verkoopen, ondanks het verbod der stedelijke arbeiders- en soldatenraden, een groot gedeelte van hun voorraad aan de hongerlijdende burgerbevolking. Talrijke soldaten met hun officieren aan 't hoofd dragen roode banden om hun armen of laten roode vaandels op hun auto's of rijtuigen wapperen. De burgerbevolking staat dit ontzaglijke schouwspel aan te gapen en kan het gebeurde nog altijd niet begripen.

Dikwijls kan men op straat of in de café's zien, dat een rustend of drinkend soldaat met een burger in gesprek is over de omwenteling der laatste weken. Dan beweert de soldaat :

« Wij, aan 't front, wisten van dit alles niets af, daar wij gedurende de laatste vier weken geen dagblad ontvangen hebben.

Wij vinden het prettig dat de keizer in Nederland is. Dus hij is deserteur... Als hij maar geen amnestie krijgt. »

Het kenmerk van den Duitschen terugtocht is, ondanks Hindenburg, den strategischen leider van de achterwaartsche eindbeweging, een groote desorganisatie. Vaak komt het voor, dat de soldaten de hun toevertrouwde auto's en rijtuigen in den steek laten en hun wagens midden in de stad wegwerpen, ten einde naar huis te gaan.

Officieren zoeken hulpeloos en tevergeefs hun manschappen. In dezen chaos beproeven de arbeiders- en soldatenraden de orde te handhaven. Zij hebben reeds proklamaties uitgevaardigd, luidend, dat de gewone soldaat den officier of onderofficier moet gehoorzamen.

Maar ondanks deze bemoeiingen hebben de soldatenraden over het algemeen niet de macht en verkeerden zij ook niet in de mogelijkheid, nu alle orde verloren gaat, de oude Duitsche discipline te handhaven. Alle officieren, die in een

persoonlijke of militaire aangelegenheid den arbeiders- en soldatenraad noodig hebben, weten dit heel goed. Zij staan altijd met een zekeren glimlach tegenover den geraadpleegden voorzitter van den soldatenraad, alsof zij zeggen wilden: «Wacht maar! Onze tijd komt weer.»

De burgerlijke bevolking der geheele Rijnstreek staat onder den druk eener driefvoudige vrees. De eerste vrees is die voor den honger, die thans verschrikkelijke vormen aanneemt. De prijzen voor de meest elementaire levensmiddelen zijn niet te betalen. Ten gevolge van de reusachtige drukte op de spoorlijnen is het onmogelijk de noodzakelijkste levensmiddelen te transporteren, want op het oogenblik is het verboden, andere goederen dan menschen, menschen en nog eens menschen in uniform te vervoeren.

Het parool in de Rijnstreek luidt thans: honger en soldaten!

Het eerste veroorlooft niet de laatsten te verwelkomen. Zoo is de ontvangst van het verslagen Duitsch leger treurig, bedrukt en armzalig. De geestdrift van 1914 heeft plaats gemaakt voor een soort van doodsangst.

De tweede vrees is die voor anarchie. Men is in de Rijnstreek volstrekt niet bevreesd voor anarchie, als gevolg van de politieke gebeurtenissen in Duitschland. Men is bevreesd voor anarchie, noch door het regime van Ebert, noch door het radikalisme van Liebknecht en zijn mannen. Men is alleen bang voor anarchie als gevolg van den honger. Honger brengt moord, plundering, roof en diefstal, zoo zeggen de burgers, en zij bekijken angstig de verwilderde soldaten en.... verwachten hulp van Amerika. In verband met deze vrees voor anarchie is het zelfs voor een objektief denkenden Duitscher hoogst eigenaardig te zien, dat alleen de ekonomische noodtoestand van het Deutsche volk, maar niet de politieke revolutie de oorzaak is van de dagelijksche zorgen der bevolking. De burgers spreken niet van revolutie. Met dezelfde onverschilligheid, die hen kenmerkte als gedweeë opvolgers der keizerlijke bevelen, gehoorzamen zij nu aan de verordeningen van den arbeiders- en soldatenraad. Het schijnt, dat zij niet eens begrijpen, wat een arbeiders- en soldatenraad in 't reaktionnaire Pruisen-Duitschland beteekent. Men kan gerust zeggen: de Rijnprovincie is niet revolutionnair.

De derde vrees is de vrees voor de bezetting van de Rijnstreek door de geallieerden. Reeds gaan stemmen op, die beweren, dat de Deutsche legers in de bezette gebieden veel kwaad gedaan hebben en dat het dus geen verwondering kan baren als de Franschen of de andere geallieerde troepen in Keulen en Coblenz een zuiver militair regime «nach preussischem Muster» instellen.

Die vrees beheerscht op het oogenblik alles. Verder is de bevolking bang, dat zij 't vreemde bezettingsleger onderhouden moet en daartoe, door het gebrek aan de noodige middelen, niet in staat zal zijn. Zij gelooft stellig, dat in dit geval de «sonst so höflichen Franzosen» als roovers, dieven en moordenaars zullen komen.

In verband hiermede houdt een andere vraag de gemoederen der Rijnsche bevolking bezig: blijft de Rijn Duitsch, wordt hij het middelpunt

van een zelfstandigen staat of gaat hij geheel verloren?

Het is belangwekkend, uit het antwoord op deze vragen de stemming der bevolking te lezen. Sommigen, vooral de vermoeide menschen, zeggen: «Mij kan het niet schelen»;... anderen weer zeggen — en dit is de meerderheid —: «Wij laten de revolutie aan Berlijn over. Liebknecht en Scheidemann mogen doen wat zij willen, maar de Rijn moet Duitsch blijven en... de Franschen willen hem ook niet.»

Maar «Die Wacht am Rhein» en het pangermanistische liedje «Deutschland, Deutschland über alles», zingen zij niet meer.

* * *

Ja, die terugtocht was somber en tragisch. En de partij der Aldeutschers zag alles met wrok en woede aan. Zoo'n instorting van de militaire macht. En de aanstaande bezetting van het Rijngebied. Elzas-Lotharingen verloren. Het waren harde noten om te kraken.

Doch die partij had zich stil te houden en de nieuwe regeering richtte tot de terugkeerende soldaten den volgende welkomstgroet:

Berlijn, 21 November.

«Kameraden! De Deutsche Republiek heet u van harte welkom in uw vaderland. Gij zijt ten strijde getrokken voor een vaderland, waar gij niets te vertellen hadt en waar een handvol gezaghebbers de macht en het bezit verdeeld hadden. Gij mocht slechts zwijgen en vechten, terwijl honderdduizenden naast u zwijgen en sterven moesten. Thans komt gij in uw eigen land terug, waarin voortaan niemand iets te zeggen en te beslissen heeft dan het volk zelf. De revolutie heeft zich een weg gebaand: Gij en wij en het Duitschland zijn vrij; onze socialistische republiek moet als meest vrije in den bond der volken treden.

Gij vindt echter niet slechts alle politieke rechten, die u tot nu toe onthouden werden, de geboortegrond zal u ook ekonomisch toebehooren, en niemand zal u daar meer uitbuiten of knechten.

De rijksregeering, die door het vertrouwen van uw kameraden en van de arbeiders de leiding heeft gekregen, wil u arbeid verschaffen, bescherming bij den arbeid, meer inkomen uit den arbeid, den 8-urendag, werkeloozenondersteuning, uitbreiding van de ziekenverzekering, leniging van den woningnood, socialisatie van de daartoe geschikte bedrijven. Dit alles is thans in wording en gedeeltelijk reeds geschapen.

Komt en weest welkom als mannen, die de dragers der nieuwe republiek en van haar toekomst zult zijn. Zeker: gij vindt bij ons schaarschte aan levensmiddelen en aan alle ekonomische goederen. In het land heerschen nood en ontbering. Helpen kan ons slechts gemeenschappelijke arbeid, solidair handelen. Slechts een Duitschland, dat een vaste, op de arbeiders en soldaten steunende regeering bezit, kan van hen, die tot nu toe onze tegenstanders waren, datgene verkrij-

Duitsche Roode-Kruisafdeeling op de Markt te Maeseyck wachtend op orders om door Hollandsch Limburg Duitschland binnen te trekken.

gen, waarvoor gij sinds vier jaren gestreden hebt: den vrede!

De Raad van Volksgemachtigden:

Ebert, Haase, Scheidemann, Dettmann, Landsberg, Barth.

Dagelijks verschenen er berichten over de troepenbewegingen. Zoo meldten de Duitschers den 21en:

«Aan den chef van den generalen staf van het 6e Fransche leger:

De achterhoede van het 4e Duitsche leger bereikt op 21 November de volgende linie: spoorweg van Eindhoven naar Neerpelt, de plaatsen Hasselt en Looz.

Het hoofdkwartier van het 4e Duitsche leger.»

Veel Duitschers trokken, om den weg te verkorten, door Hollandsch Limburg. De wegen over Belgisch gebied waren verstopt. Te Spa, waar de wapenstilstandskommissie vergaderde, wezen de Duitschers op dien toestand. Zij maakten zelfs het volgende bericht openbaar:

«In de heden (23 November) gehouden volledige zitting van de wapenstilstandskommissie deelde generaal Nudent mede, dat maarschalk Foch de in het schrijven van de Duitsche wapenstilstandskommissie gevraagde verzachtingen van de voorwaarden, in het bijzonder dus de verlenging van den ontruimingstermijn, geweigerd heeft, zonder eenige reden op te geven.

Toen daarop nogmaals aan de hand van kaarten uiteengezet werd, dat het technisch onmogelijk was, binnen den vastgestelden termijn een leger van drie miljoen man in orde over slechte

en smalle straatwegen, over de weinige Rijnovergangen terug te voeren, verklaarde generaal Nudent, dat hij dergelijke mededeelingen in het vervolg niet meer in ontvangst kon nemen. De moeilijkheden waren wel bekend, maar de termijnen waren onveranderlijk. De toestand was nu eenmaal zoo en niet anders. Dat was ons zwakke punt, Duitschland heeft de wapenstilstandsvoorwaarden aangenomen. Wanneer het dit niet gedaan had, zou zijn toestand niet beter zijn. Generaal Winterfeld las daarop de protestnota voor.

Ook bij de beraadslagingen van de speciale commissies voor het afstaan van materiaal, het transportwezen, de teruggave der gevangenen is de houding der Franschen dezelfde. Eischen, die betreffende de hoedanigheid van het te leveren materiaal, enz. gesteld worden, zijn praktisch onuitvoerbaar. Ofschoon maarschalk Foch reeds bij de onderteekening van den wapenstilstand plechtig op de onuitvoerbaarheid van de eischen gewezen had, wil hij de voorwaarden toch blijkbaar in zijn voordeel uitleggen.»

Generaal von Winterfeld diende ook dit protest in:

«De Duitsche legergroep meldt: In strijd met de toezeggingen in de wapenstilstandsvoorwaarden, volgens welke de troepen van onze vijanden onze eigen troepen zóó zullen volgen, dat de veiligheidszone van tien kilometer tusschen de beide strijdkrachten steeds bewaard blijft, zijn de Fransche troepen reeds den 17ⁿ November om zes uur 's avonds in Schlettstadt binnengerukt en hebben verschillende van onze afdeelingen vast-